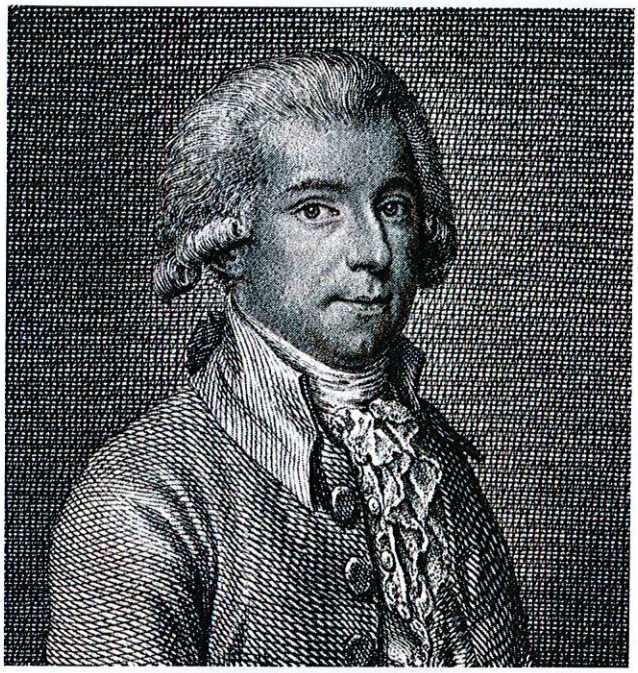
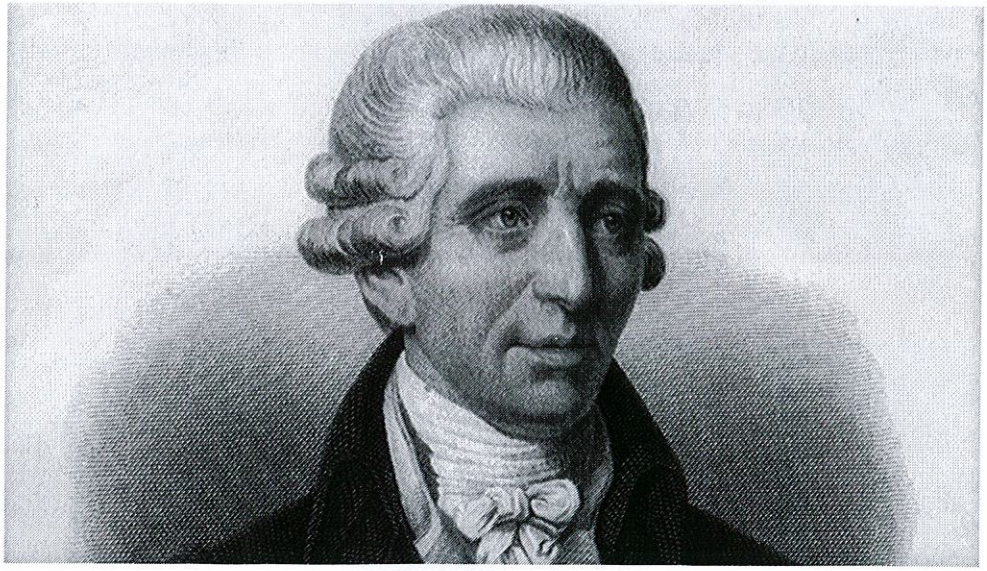
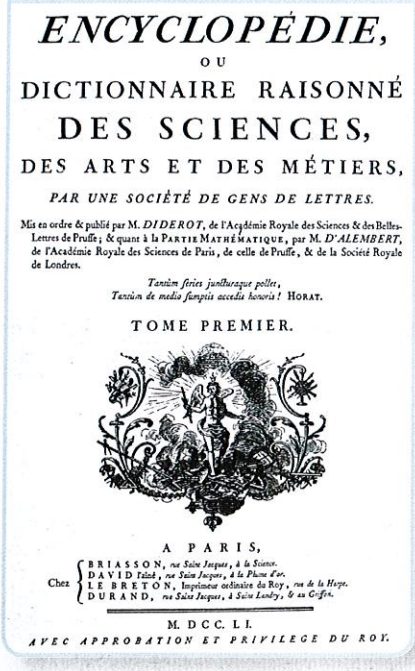
TEMA 4: LA MÚSICA CLÀSSICA

SABER-NE MÉS

Diderot i D'Alembert van dirigir l'*Enciclopèdia* on intentaven recollir tot el saber del seu temps.

ENCYCLOPÉDIE,
OU
DICTIONNAIRE RAISONNÉ
DES SCIENCES,
DES ARTS ET DES MÉTIERS,
PAR UNE SOCIÉTÉ DE GENS DE LETTRES.

Mis en ordre & publié par M. DIDEROT, de l'Académie Royale des Sciences & des Belles-Lettres de Prusse; & quant à la PARTIE MATHÉMATIQUE, par M. D'ALEMBERT, de l'Académie Royale des Sciences de Paris, de celle de Prusse, & de la Société Royale de Londres.

Tantùm series juncturaque pollet,
Tantùm de medio sumptis accedit honoris! HORAT.

TOME PREMIER.

A PARIS,
Chez BRIASSON, rue Saint Jacques, à la Science.
DAVID Pâné, rue Saint Jacques, à la Plume d'or.
LE BRETON, Imprimeur ordinaire du Roy, rue de la Harpe.
DURAND, rue Saint Jacques, à Saint Landry, & au Griffon.

M. DCC. LI.
AVEC APPROBATION ET PRIVILEGE DU ROY.

1 El segle de les llums

Revolucions

Recordeu la visió barroca de la vida: dolor, crisi, foscor, enfarfegament artístic, luxe de la noblesa, monarquia absoluta... Penseu que havia d'acabar bé? Per oposició sorgeix *el segle de les llums*, un període emmarcat entre 1730 i 1820 que vol deixar enrere la foscor amb la llum de la raó: la **Il·lustració**. Cal abandonar les creences que han fet el poble pobre i inculte, cal que la gent sigui lliure, que tothom progressi segons els seus mèrits i en definitiva cal superar l'Antic Règim, continuació de l'edat mitjana. La monarquia, per no perdre poder, fa unes reformes inspirades en les idees il·lustrades però no pot evitar que el 1789 es desfermi la **Revolució Francesa**. La burgesia i les masses populars seran les noves forces dominants en detriment de la noblesa, la monarquia i el clergat. Paral·lament a Europa hi ha la **primera Revolució Industrial**, el pas de la societat agrícola i tradicional a una societat moderna.

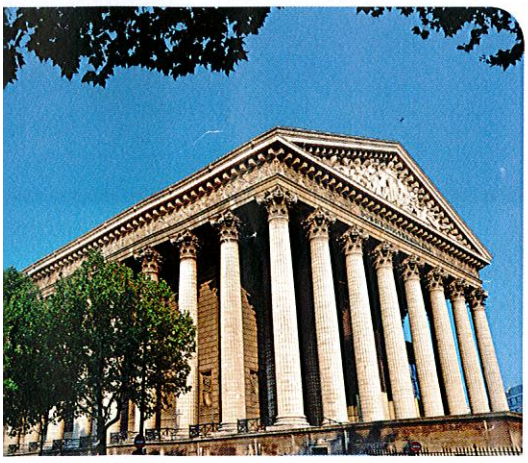
Canvi de model

Les classes socials ja no les marquen els privilegis sinó la posició econòmica. La raó s'imposa en contra dels excessos i l'art cerca l'equilibri en el model clàssic de Grècia i Roma. En el camp musical no hi ha precedents en l'antiguitat clàssica però igualment es busca una música senzilla, clara i elegant. Qui pot pagar els artistes ja no són els nobles... tot canvia.

2 Música del classicisme

El terme «**música clàssica**» s'acostuma a fer servir per parlar de la música culta en general, però en realitat fa referència a la música composta durant aquesta època: el classicisme. Els compositors tenien més llibertat i els més importants van ser els austríacs **Franz Joseph Haydn** i **Wolfgang Amadeus Mozart** i l'alemany **Ludwig van Beethoven**. La música d'aquest període es caracteritza per:

- Ser equilibrada, clara, brillant i natural, sense els ornaments ni els excessos propis del barroc.
- Buscar un llenguatge universal que expressi la perfecció formal i la bellesa absoluta.
- Utilitzar formes musicals amb estructures molt definides, amb transicions suaus entre les seccions, sense contrastos.
- Donar protagonisme a la melodia, fent servir frases musicals breus i simètriques entre si, és a dir, amb el mateix nombre de compassos.
- Tenir una harmonia senzilla, amb punts de repòs ben definits, que estructuren clarament la peça musical.
- Utilitzar la melodia acompanyada, especialment amb l'anomenat baix d'Alberti.

Església de la Madeleine de París, inspirada en un temple romà, és un exemple del Neoclassicisme en l'arquitectura.

3 La música instrumental

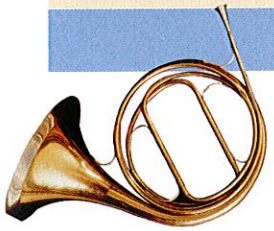
Durant el classicisme es va millorar tècnicament la construcció d'instruments, i van aparèixer els tres instruments següents:

Vent fusta

El **clarinet** és un instrument de llengüeta simple i amb claus que, segons la mida, té diferents sonoritats, des del registre més greu fins al més agut. Va sorgir al segle XVIII a partir de les modificacions fetes en un instrument popular francès anomenat *chalumeau*. Mozart el va fer servir en diverses obres com a instrument solista, ja que considerava que tenia un timbre semblant al de la veu humana.

Vent metall

La **trompa** consta d'una embocadura i un tub llarg que s'enrotlla sobre si mateix i fa un cercle que acaba en una secció cònica en forma de campana. Els compositors del classicisme van començar a explotar les seves possibilitats, i va adquirir una gran importància en l'orquestra. El seu registre agut és capaç d'interpretar melodies brillants, i el seu registre mitjà produeix riques textures si es barreja amb altres instruments de vent, de corda o amb la veu.

Corda percudida

El **piano** és un instrument de teclat que va inventar cap al 1700 l'italià Bartolomeo Cristofori. Va anomenar la seva creació *gravicembalo col piano e forte* («clavecí amb [so] suau i fort»), tot i que els músics es van estimar més anomenar-lo *pianoforte*. Les tecles accionen uns martellets que colpegen unes cordes i, alhora, produeixen so. Durant el classicisme va ser molt apreciat perquè permetia interpretar tot tipus de música amb més expressivitat que el clavicèmbal barroc.

Les formes instrumentals

La reina de les estructures musicals del classicisme era la **sonata**. Tot i que ja havia sorgit al segle XVI com una peça instrumental de caràcter eclesiàstic per ser «sonada» (en oposició a la «cantata», per ser «cantada»), en el classicisme va adquirir una estructura musical definida.

Sonata

Número de moviment	Tipus d'estructura	Esquema
I	Esquema sonata	ABA'
II	Tema amb variacions	AA_1A_2...
III	Minuet	ABA
IV	Rondó	ABACA...

Segons el tipus d'agrupació que la interpretés, la forma musical resultant rebia un nom o un altre:

- **Sonata:** un o dos instruments solistes.
- **Trio, quartet, quintet, etc.:** formada per diferents agrupacions de cambra.
- **Simfonia:** una gran sonata per a orquestra.
- **Concert:** peça orquestral amb instrument solista.

La música de Beethoven va evolucionar del classicisme cap a l'estil posterior, el romanticisme, per la qual cosa se'l considera un compositor de transició.

SABER FER

1 Escolta i identifica la forma musical de cada un d'aquests fragments dels compositors següents, tenint en compte el tipus d'agrupació que l'interpreta.

- L. van Beethoven.
- J. Haydn.
- J. N. Hummel.

L'orquestra

L'orquestra clàssica va incloure els nous instruments i es va adaptar a les noves formes instrumentals. Per això, va prescindir del clavicèmbal, i amb aquest, del baix continu, i va incorporar el clarinet, la trompa i el piano. A més, es va ampliar el nombre d'instruments de la família de la corda fregada. Aquests canvis van fer necessària la presència d'un director d'orquestra per coordinar la interpretació de tot el conjunt instrumental, que havia crescut força. Els espais per a la celebració de concerts també es van fer cada cop més grans.

4 La música vocal

La reforma de l'òpera

En el classicisme, la música vocal, en especial l'òpera, va experimentar importants transformacions. Es van reformar els aspectes següents:

- Els temes o arguments es van fer més propers al públic.
- La música es va adaptar al desenvolupament dramàtic i als personatges.
- El cor va adquirir més rellevància.
- L'orquestra va créixer i hi va guanyar protagonisme.

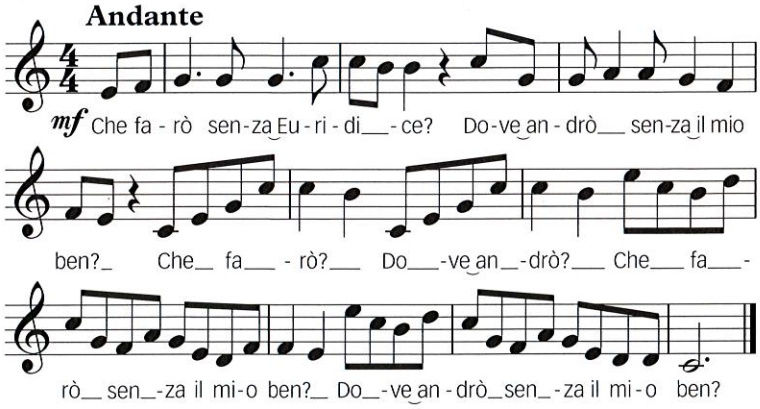
A més, neix la distinció entre l'òpera seriosa i la còmica.

L'òpera seriosa

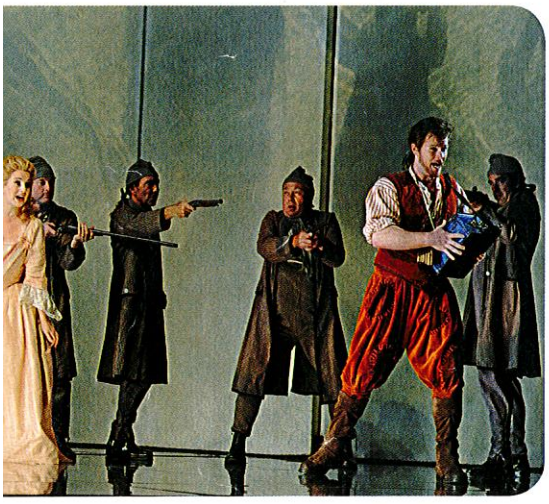
L'òpera seriosa va estar representada pel compositor alemany Christoph Willibald Gluck, que va establir les noves bases d'aquesta forma musical: desenvolupament en tres actes, ús de temes mitològics i històrics i utilització d'àries senzilles i recitatius més expressius.

SABER FER

2 Interpreta un fragment de *Che farò senza Euridice?* d'*Orfeu i Eurídice* de C. W. Gluck. Després, respon.

- La melodia, comença en anacrusi? Quants compassos té? I frases musicals?
- Investiga a Internet sobre l'argument de l'òpera.

Representació operística.

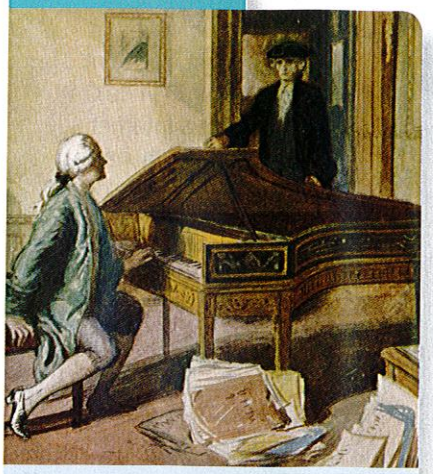
L'òpera còmica o bufa

Es va originar a Nàpols, al començament del segle XVIII, i des d'allà es va estendre a la resta d'Europa, on es va convertir en la forma operística preferida. Concebuda per entretenir un ampli públic sense coneixements musicals, feia servir arguments de la vida quotidiana, amb trets còmics o sentimentals, i utilitzava un llenguatge fàcil d'entendre. Mozart va escriure tant òperes serioses com òperes bufes. Tot i això, va portar l'òpera bufa al punt culminant amb obres com ara *Les noces de Fígaro*, en italià, i *La flauta màgica*, en alemany.

La música vocal religiosa

En aquesta època la música vocal religiosa va anar decaient progressivament. Es van continuar conreant les formes musicals barroques, especialment les misses, sobretot la dedicada als difunts anomenada **rèquiem**. El rèquiem més important de l'època, i de la història de la música en general, és el que Mozart va deixar inacabat abans de morir.

SABER-NE MÉS

El *Rèquiem* de Mozart va ser encarregat per un desconegut. El compositor, ja malalt, va creure que es tractava del destí, que li demanava aquesta peça per al seu propi funeral. L'obra va quedar inacabada per la mort de Mozart i la va acabar un deixeble seguint les directrius del compositor.

SABER FER

3 Escolta aquest fragment de l'*Introito* del *Rèquiem* de W. A. Mozart i respon.

- Com descriuries aquesta música? Quines sensacions et produeix?
- Penses que reflecteix bé el propòsit per al qual va ser compost?
- Per a quin tipus d'agrupació es va compondre?

5 La dansa clàssica

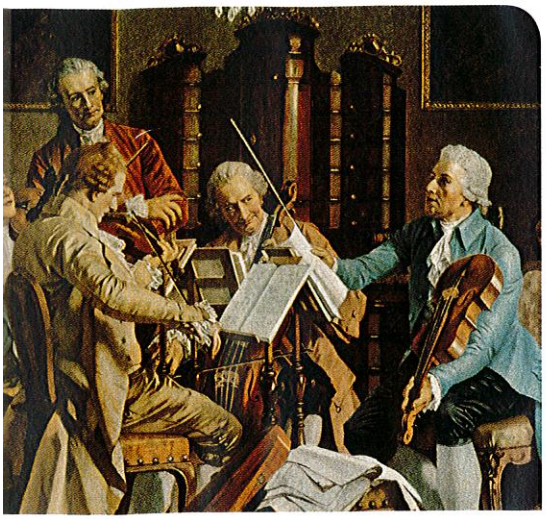
Durant el classicisme, les danses cortesanes, com la xacona, encara es ballaven als salons de l'aristocràcia, però es va posar especialment de moda una dansa d'origen barroc: el **minuet**, de compàs ternari, caràcter alegre i estructura musical ternària ABA.

Mentre que en el *ballet de cort* barroc la dansa formava part del teatre com a espectacle coreogràfic, durant el classicisme es va començar a independitzar i a convertir-se en un gènere en si mateix. Va evolucionar cap al «***ballet d'action***», un espectacle que narrava una història mitjançant la combinació de dansa, pantomima i música. El nou ballet modern incloïa innovacions com ara:

- Composició de la música al servei de la dansa (fins aleshores només s'havien creat coreografies sobre una música preexistent).
- Ús de l'expressivitat del cos per transmetre les idees dramàtiques de l'argument.

El minuet, Tiépolo.

Franz Joseph Haydn dirigint un quartet de corda.

7 Estructures del classicisme

Durant el classicisme es van fer servir formes musicals amb una estructura molt definida. Algunes ja existien en el passat, però van adquirir una estructura més tancada, i totes van ser utilitzades àmpliament en períodes posteriors.

L'esquema sonata

La forma sonata consta de quatre moviments contrastants en el tempo, el primer i l'últim dels quals sempre són ràpids. El primer segueix l'anomenat **esquema sonata**, que es resumeix com a **ABA'**:

- **Exposició (A):** està formada, al seu torn, per dos temes fonamentals: el tema A, més enèrgic i rítmic, i el tema B, més líric. Tots dos estan units per un **pont**. De vegades, l'exposició acaba amb una petita secció final o **coda**. Normalment l'exposició es repeteix completa.
- **Desenvolupament (B):** és la secció més lliure, en la qual el compositor plasma la seva fantasia i imaginació presentant nou material musical.
- **Reexposició (A'):** consisteix en una repetició de l'exposició però amb algunes modificacions. Acaba amb una **coda final**, que mira de resumir el material exposat al llarg de tot el moviment.

Esquema sonata								
exposició (A)				desenvolupament (B)	reexposició (A')			
tema A	pont	tema B	coda :‖		tema A	pont	tema B	coda final

Altres estructures musicals

- **Minuet:** amb esquema **ABA**, està format per un tema A anomenat minuet, un tema B anomenat trio i la repetició del tema A. La dansa barroca amb aquest mateix nom, té la mateixa estructura.
- **Rondó:** amb esquema **ABACA**..., està format per un primer tema A que funciona com a tornada, i que s'alterna amb diferents cobles o estrofes (B, C, D, etc.). La dansa medieval amb aquest nom té aquesta estructura.
- **Tema amb variacions:** amb esquema $AA_1A_2A_3A_4$..., consisteix en un tema A seguit de variacions d'aquest, les quals poden afectar la melodia, l'harmonia, el ritme, el tempo, etc.

TINGUES EN COMPTE

Els temes musicals es designen amb lletres majúscules (A, B, C...).

Les composicions combinen els temes amb **repeticions**, **variacions** o **contrasts** d'aquests per construir les estructures musicals.

8 El baix d'Alberti

Durant el classicisme es va continuar fent servir la **melodia acompanyada**. No obstant això, el baix continu va caure en desús i es va fer molt comú utilitzar un altre tipus d'acompanyament conegut com a

baix d'Alberti, ja que va ser molt emprat per Domenico Alberti, un compositor italià de transició entre el barroc i el classicisme. Es basava en un patró que consistia en arpegiar les notes dels acords fent acompanyaments que poden canviar.

SABER FER

7 Analitza l'exposició de l'*Allegro* de la *Sonata n. 16* per a piano de W. A. Mozart seguint aquests passos.

- Escolta el tema A mentre el segueixes a la partitura.

- Fes el mateix amb el tema B, que sona després del pont.

- Completa a la teva llibreta aquest esquema amb el nombre de compassos que dura cada part.

Exposició			
tema A	pont	tema B	coda :‖

- Respon:
  - Quina textura té la peça?
  - Identifica l'ornament que apareix a la melodia. Com es diu? Quants cops es repeteix?
  - Reconeixes l'acompanyament del baix d'Alberti? En quins compassos?
  - Quins acords diferents hi distingeixes en el baix d'Alberti? A partir de quines notes està contruït cada un d'ells?

ACTIVITATS

Fes les activitats a la teva llibreta!

1 Copia les afirmacions certes i corregeix les falses.

a) Les formes musicals del classicisme es van deixar d'utilitzar en èpoques posteriors.

b) Els temes musicals es combinen en base al resum, la variació i el contrast.

c) Les estructures musicals més importants del classicisme van ser la sonata, el minuet, el rondó i el tema amb variacions.

d) La forma sonata consta de quatre moviments contrastants en tempo.

e) El primer dels moviments de la forma sonata segueix l'esquema sonata, que té l'estructura ABA d'un minuet.

f) En el rondó, el primer tema (A) funciona com a tornada, i s'alterna amb diferents cobles o estrofes (B, C, D…).

g) El tema amb variacions té una estructura ternària.

h) En el classicisme, el baix continu es va deixar d'utilitzar i es va fer molt comú l'ús d'un altre tipus d'acompanyament: el baix d'Alberti.

2 Copia i completa l'esquema següent.

Esquema sonata	exposició (A)	tema A
		tema B
		és la secció més lliure
	reexposició (A')	

3 Escriu una partitura amb esquema de minuet i una altra amb forma de rondó utilitzant aquests tres temes.

Tema A

Tema B

Tema C

4 Respon.

a) Quins principis compositius s'utilitzen per combinar els temes musicals?

b) El minuet, té estructura binària o ternària?

c) Amb què s'alterna el tema A o tornada en un rondó?

d) En què consisteix el tema amb variacions?

5 Observa aquest tema A i una variació d'aquest. A quins elements musicals ha afectat la variació?

Tema A

A_1

6 Defineix aquests termes fent servir les paraules indicades en cada cas.

- **Tema amb variacions:** exposició, esquema, melodia, ritme, afectar, tempo, variacions, $AA_1A_2A_3$…, tema A.
- **Baix d'Alberti:** repetit, patró, acord, notes, acompanyament, variable, arpegiar, Domenico Alberti.

7 Observa la partitura i respon.

a) Quina textura té?

b) Com és l'acompanyament?

c) En quina nota acaba la frase musical? A quin grau de l'escala diatònica de do major correspon? Com es diu aquest grau?

d) Es tracta d'una frase suspensiva o conclusiva?

e) Identifica les diferents notes que apareixen en l'acompanyament de cada compàs i escriu-les a la llibreta en forma d'acords.

f) Sobre quants acords diferents està construït l'acompanyament? Sobre quins graus de l'escala diatònica de do major estan formats?

Andante **de la *Simfonia n. 94 «La sorpresa»* de J. Haydn.**

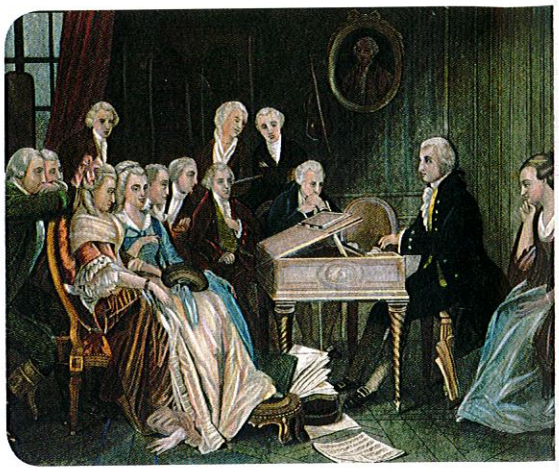

Non piu andrai **de *Les noces de Fígaro* de W. A. Mozart.**

Simfonia n. 40 de Wolfgang Amadeus Mozart

La simfonia és una de les grans formes instrumentals del classicisme, i Mozart en va ser un mestre. El compositor en va escriure un total de quaranta-una, però en destaquen les últimes set, compostes al final de la seva vida. La *Simfonia n. 40* en sol menor és de l'estiu del 1788, un període fèrtil però difícil per al compositor, que passava per un moment de greus dificultats econòmiques. Se l'acostuma a anomenar la «gran» simfonia, per distingir-la de la *n. 25*, la «petita» simfonia, també en sol menor. S'hi pot veure el seu estil, així com els trets característics del classicisme: claredat, equilibri i brillantor musical; ús de transicions suaus entre seccions musicals ben definides; melodies basades en frases breus i simètriques; armonies senzilles i la textura de melodia acompanyada.

Mozart al teclat.

El compositor

Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791) va ser un compositor i pianista austríac, sense cap mena de dubte un dels músics més destacats de la història de la música occidental. Ha tingut i té encara una profunda influència. La seva extensa producció és una mostra excel·lent de la música d'aquest període. Inclou obres per a piano, de cambra, per a orquestra, òperes, composicions religioses, etc. La gran majoria han assolit popularitat i difusió internacional, i es consideren creacions mestres.

Sempre s'ha dit que Mozart va ser un geni. Així es va revelar des de ben petit: als set anys d'edat ja havia compost unes quantes obres, i els seus dots com a intèrpret d'instruments de teclat i violí eren coneguts de sobres en les principals corts europees del moment. I és que el seu pare, Leopold, que també va ser músic i professor, s'havia encarregat de formar i exhibir el seu prodigiós fill des de la seva infantesa.

Tot i que als disset anys Mozart ja tenia un contracte com a músic a la cort de Salzburg, va decidir viatjar per Europa a la cerca d'una posició millor, sempre sense parar de compondre. Així, el 1781 es va instal·lar a Viena, on va aconseguir una fama que va mantenir tota la seva vida, tot i viure moments econòmicament molt complicats. Al final de la seva vida va compondre les simfonies, els concerts i les òperes més coneguts, i també el seu *Rèquiem*.

No es coneix la causa de la seva mort prematura. El que és indubtable és que, fins i tot després de la seva mort, grans compositors com Haydn o Beethoven van haver de compondre a l'ombra del gran geni.

Sobre aquesta audició

Hi ha diverses versions de la *Simfonia n. 40*. La primera no inclou clarinets; la segona sí que ho fa, a més d'altres instruments de vent fusta, vent metall i una important secció de cordes.

L'obra està estructurada en els quatre moviments típics de les simfonies de l'època: ràpid (*molto allegro*), lent (*andante*), minuet i ràpid (*allegro assai*). Ara estudiarem el primer, que té l'esquema sonata clàssic.

Mozart al piano amb el seu pare Leopold i la seva germana Nannerl.

Fes una audició activa del primer moviment *Molto allegro* de la *Simfonia n. 40* de W. A. Mozart.

- **Escolta el començament de l'obra i identifica'n el tempo, el caràcter de la música, el tipus d'agrupació que interpreta la peça, la textura i l'instrument que porta la melodia.**
- **Escolta l'exposició de l'esquema sonata seguint la partitura del principi de cada una de les seves parts.**

Tema A:

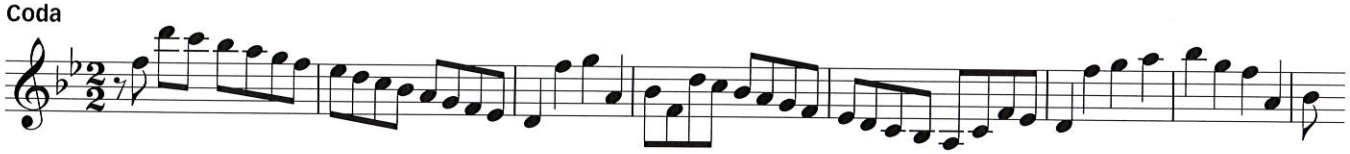
Pont

Tema B:

Coda

- **Torna a escoltar l'exposició de l'esquema sonata i identifica les repeticions dels temes A i B. Hi ha alguna diferència en les repeticions?**
- **Observa els fragments de partitura anteriors.**

  a) De quines alteracions consta l'armadura? Quines altres alteracions accidentals hi ha?

  b) Quantes notes a contratemps hi identifiques? On són?

  c) Quins signes de prolongació hi trobes? On són?

  d) Quins signes que no coneixes identifiques en la partitura? Escolta el fragment on apareixen i mira d'esbrinar-ne el significat.

- **Interpreta aquesta versió del tema A.**

- **Ara que coneixes l'esquema sonata, inventa un musicograma per representar el primer moviment de la *Simfonia n. 40* de Mozart.**

ACTIVITATS FINALS

Fes les activitats a la teva llibreta!

8 Escriu a la teva llibreta.

a) Tres compositors del classicisme.

b) Tres instruments que van aparèixer en aquest període.

c) Tres formes instrumentals característiques de l'època.

d) Tres idees defensades pels pensadors il·lustrats.

9 Respon.

a) Amb quins dos significats es pot fer servir el terme «música clàssica»?

b) La música del classicisme suposa una continuació de la del barroc?

c) Quines són les característiques de la música d'aquest període? Què busca expressar?

d) Com és la melodia? I l'harmonia?

e) Quin tipus de textura s'utilitza?

f) Com s'anomena l'acompanyament que fa servir?

g) Quines formes musicals van destacar?

10 Identifica i escriu el nom de cada instrument al costat de la definició completa.

- El _____ és un instrument de vent _____ de llengüeta _____ i amb _____. _____ el va fer servir com a solista en diverses de les seves obres, ja que considerava que tenia un _____ semblant al de la _____ _____.
- La _____ és un instrument de vent _____. Consta d'una _____ i un _____ llarg que s'enrotlla sobre si mateix. Va adquirir una importància especial en la _____ del classicisme.
- El _____ és un instrument de corda _____ que va inventar cap al _____ l'italià _____ _____. Les tecles accionen uns _____ que colpegen unes _____ i, alhora, produeixen so. Permet interpretar tot tipus de música amb més _____ que el clavicèmbal barroc.

11 Respon pel que fa a l'orquestra clàssica.

a) Quin instrument va desaparèixer?

b) Quins instruments van aparèixer?

c) Quina secció es va ampliar en nombre?

d) Quina figura va aparèixer a l'orquestra? Quina funció tenia?

12 Què tenen en comú els termes de cada sèrie?

a) Director, orquestra, conjunt instrumental.

b) Orquestra barroca, clavicèmbal, baix continu.

c) Orquestra, clarinet, trompa, piano, baix d'Alberti.

d) Sonata, trio, simfonia, concert.

13 Escriu cada forma instrumental al costat del tipus d'agrupació que la interpreta.

sonata	orquestra amb solista
trio	un o dos instruments
simfonia	orquestra
quartet	trio
concert	quartet

14 Escriu si aquestes afirmacions són certes (C) o falses (F) i torna a escriure les falses correctament.

☐ En l'òpera clàssica els arguments es van fer més pròxims al públic.

☐ La música d'òpera es va adaptar al tipus de veu dels intèrprets, al desenvolupament dramàtic i a les característiques dels personatges.

☐ En l'òpera d'aquest període el cor va deixar de tenir importància.

☐ En la música vocal religiosa l'orquestra va créixer i va guanyar protagonisme.

15 Completa aquest text amb els termes que hi falten.

En el classicisme, l'òpera seriosa s'estructurava en _____ _____ i es basava en temes _____ o _____. El màxim representant va ser _____ _____ _____.

L'òpera _____ es va originar a _____, a començament del segle _____, i d'aquí es va estendre a la resta d'_____. Amb arguments de la _____ _____, trets _____ o _____, i un _____ fàcil d'entendre, aquesta forma musical es va convertir en la forma operística preferida del _____.

16 Quines característiques de l'òpera clàssica distingeixes en aquest fragment? Es tracta d'una obertura, una ària, un recitatiu o un cor?

- *Pa-Pa-Pa-Pa-Pa-Pa-Papagena!* de *La flauta màgica* de W. A. Mozart.

17 Respon.

a) Quin tipus de missa es va conrear especialment en la música vocal religiosa del classicisme?

b) A qui es dedicava?

c) Quina d'aquestes composicions va destacar especialment durant aquest període? Qui n'era el compositor? Per què va quedar inacabada?

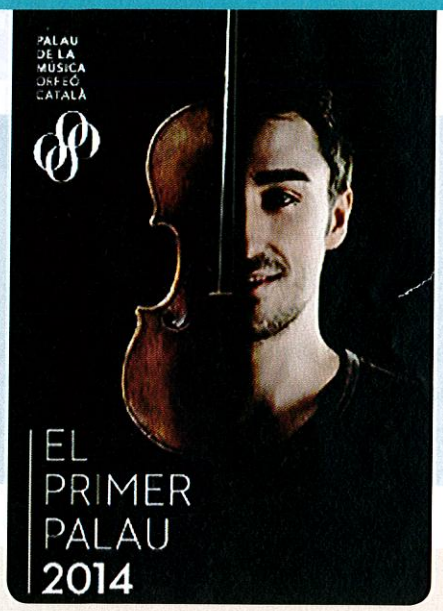
18 Identifica el terme intrús de cada sèrie, perquè

a) Haydn, Vivaldi, Mozart, Beethoven.

b) Clavicèmbal, trompa, clarinet, piano.

c) Sonata, simfonia, fuga, concert.

d) *Ballet d'action*, minuet, madrigal, Noverre.

CLAUS PER ESTUDIAR

